

6.1 Lietuvos gyventojų padėtis carinėje Rusijoje

Generalgubernatorius – caro skiriamas ir kontroliuojamas aukščiausią valdžią turintis gubernijos pareigūnas Rusijos imperijoje.

Gubernija – XVIII a. pab.–XX a. pr. Rusijos imperijos teritorinis vienetas, administruojamas caro paskirto gubernatoriaus.

Graždanka – lietuviškas tekstas, užrašytas rusiškais raidėmis (kirilica).

Manifestas – iškilmingas aukščiausiosios valdžios kreipimasis raštu į gyventojus koku nors svarbiu reikalu.

Rusinimas – Rusijos imperijoje ir SSRS vykdyta kitataučių rusinimo politika: rusiškų tradicijų prievartinis brukimas ne rusams, naikinant jų tautinį savitumą.

invokacija (lot. invocatio – kreipimasis), literatūros kūrinio, dažniausiai epinės poemos, pradžioje autoriaus kreipimasis į mūzas.

1. Perskaitykite tekstą, išanalizuokite žemėlapį ir atlikite užduotis.

Po ATR padalijimų visos didžiosios LDK žemės, išskyrus Prūsijai atitekusią Užnemunę (Suvalkiją), atsidūrė carinės Rusijos imperijos valdžioje. Rusijai atitekusios LDK žemės buvo padalytos į tris **gubernijas** – Vilniaus, Kauno ir Gardino. Jas valdė caro skiriamas Rusijos imperijos pareigūnas – **generalgubernatorius**. Prasidėjo **rusinimo** procesai, rusai šias žemes ėmė vadinti Rusijos šiaurės vakarų kraštu.

Lietuvos gubernijos (1867–1914)

6.1 Lietuvos gyventojų padėtis carinėje Rusijoje

1. Remdamiesi žemėlapiu „Lietuvos gubernijos (1867–1914)“ nurodykite, kokios gubernijos dabar priklauso Vilniui ir Kaunui.
2. Pasidomėkite, iš kokių gubernijų kilę jūsų tėvai ir seneliai.
3. Kaip manote, kodėl rusai mus pavadino Rusijos šiaurės vakarų kraštu? Argumentuokite.

Lietuvos didžiosios kunigaikštijos atgaivinimo projektai ir Napoleono karai

Nors okupuotoje Lietuvoje buvo vykdoma rusinimo politika ir skaudžios valdžios represijos, tarp bajorijos kilo sumanymas rasti išeitį, kuri patenkintų ir rusų valdžią, ir bajoriją. Tuo metu buvo aiškiai suprantama, kad naujas karas su Napoleonu yra neišvengiamas, todėl carui buvo svarbu bajoriją palenkti į savo pusę. Žinoma, Lietuvos bajorija stengėsi tuo pasinaudoti, todėl Vilniuje buvo sušauktas bajorijos suvažiavimas, per kurį stengtasi išdėstyti sunkią bajorų padėtį.

Paskutinis LDK iždininkas, apsukrus diplomatas Mykolas Kleofas Oginskis buvo pasiųstas į Maskvą, kur pasiekė, kad Lietuvos bajorams mokesčiai būtų palengvinti ir suvienodinti su kitoms Rusijos sritims taikomais mokesčiais. Dėl šios priežasties M. K. Oginskis tapo bajorijos vadu ir ėmė rūpintis, kad iš buvusių didžiosios Lietuvos kunigaikštijos žemių būtų sudaryta autonomiška valstybė.

Pakitęs tarptautinei padėčiai, Oginskio plano įgyvendinti nepavyko. 1812 m. Napoleonas, paskelbęs karą Rusijai ir su kariuomene persikėlęs per Nemuną, greit nužygiavo į Vilnių.

Mykolas Kleopas Oginskis. Fransua Granje (1793–1867). Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejus

2. Perskaitykite tekstą „Napoleonas Lietuvoje“. Remdamiesi šiuo tekstu ir kitais papildomais informacijos šaltiniais, atsakykite į klausimus ir atlikite užduotį.

Birželio 28-osios rytą priešakiniai prancūzų daliniai įžengė į Vilnių, o po pietų pro Aušros Vartus čia įjojo patsai Napoleonas. Po to jis nuo Gedimino kalno apžvelgė miestą, kuriame tuo metu siautė nemažai gaisrų, nes liepsnojo rusų padegti jų armijos maisto sandėliai. Vilniečiai prancūzus sutiko iš esmės palankiai, bet be didelio entuziazmo. Jis dar labiau sumažėjo, kai paaiškėjo, kad jie elgiasi ne kaip išvaduotojai, bet kaip užkariautojai, kaip ir prieš tai Kaune – grobė, plėšė, nes maisto jiems trūko.

Napoleonas Vilniuje praleido net 19 dienų. Per jas rūpinosi maisto tiekimu savo armijai, bandė sustiprinti jos drausmę. Jis tikėjosi, kad karą laimės greitai: „Aš atkeliavau, kad kartą ir visiems laikams pribaugčiau didžiuosius Šiaurės barbarus. Nepraeis nė mėnuo, ir jie klūpos prieš mane ant kelių.“

6.1 Lietuvos gyventojų padėtis carinėje Rusijoje

Lenkų ir Lietuvos bajorai laukė, kad būdamas Vilniuje Napoleonas atkurs senąją Abiejų Tautų Respubliką. Bet apsiriko: imperatoriaus planai buvo visai kitokie. Lenkus jis vertino prastai: „Tauta lengvabūdė, ir sunku atkurti tokią valstybę, kuri galėtų ką nors naudinga nuveikti.“ O svarbiausia – jis vadovavosi auksine imperialistų taisykle: skaldyk ir valdyk! Užkariavęs beveik visą Europą visur kūrė mažas karalystes ir kunigaikštystes, dalydamas jų sostus savo giminaičiams ir maršalams. Tą patį jis planavo pakartoti ir Lietuvoje, o kol kas 1812 m. liepos 1 d. savo dekretu paskelbė laikinąją valdžią – Lietuvos didžiosios kunigaikštystės komisiją su vietos dvarininku Stanislovu Soltanu priešakyje. Ją turėjo prižiūrėti prancūzų komisaras, o svarbiausias jos uždavinys – aprūpinti Napoleono armiją pinigais, rekrūtais, arkliais, maistu ir pašarais.

Tačiau ši valdžia veikė prastai, o priežasčių tam buvo daug: į ją pateko žmonės be administracinio darbo patyrimo, visoje Lietuvoje kilo valstiečių neramumai, mat jie tikėjosi baudžios panaikinimo, kaip Užnemunėje, bet nesulaukė. Taigi prasidėjo maištai – valstiečiai neklausė savo ponų, nėjo lažo, slapstėsi miškuose, plėšikavo.

Napoleonas liepos 16 d. pagaliau paliko Vilnių ir su savo armija per Švenčionis, Vitebską, Smolenską nužygiavo tolyn į Rusiją, kol rugsėjo 14 d. pasiekė Maskvą.

Pagal <http://www.veidas.lt>

Klausimai ir užduotys

1. Kada Lietuvai atsirado galimybė atgauti laisvę?
2. Kaip lietuviai sutiko Napoleoną ir jo kariuomenę?
3. Kokių sunkumų patyrė besitraukianti prancūzų kariuomenė?
4. Išvardykite Napoleono karo su Rusija padarinius.

Per Vilnių iš Maskvos besitraukiantis Napoleonas Bonapartas. Jono Damelio paveikslas (1812–1820 m.)

6.1 Lietuvos gyventojų padėtis carinėje Rusijoje

Napoleono armijai pasitraukus iš Lietuvos, grąžinta Rusijos valdžia. 1815 m. Vienos kongresas iš Napoleono sukurtos Varšuvos Kunigaikštystės didžiosios dalies žemių įkūrė Lenkijos Karalystę, kuri atiteko Rusijos imperijai. Lenkijos Karalystė turėjo savo konstituciją ir plačią autonomiją, jos karalius buvo Rusijos imperatorius. Lenkijos Karalystei atiteko Lietuvos Užnemunė. Joje liko galioti Napoleono kodeksas, o valstiečiams buvo palikta asmens laisvė. Prie Rusijos prijungtai Lietuvos daliai savarankiškumas nebuvo suteiktas. Čia augo nepasitenkinimas caro valdžia, aktyvėjo visuomeninis politinis gyvenimas.

Romantines idėjas puoselėjo XIX a. pr. susikūrusios slaptos draugijos, susitelkusios prie Vilniaus universiteto. Svarbu pabrėžti, kad XIX a. universitetas įžengė į didžiausios savo šlovės laikotarpį. Šlovę universitetui pelnė bene žymiausias lenkų ir lietuvių poetas **Adomas Mickevičius**, rašęs lenkų kalba. Jo poemos „Ponas Tadas“ pradžia atmintinai moka kone kiekvienas lenkas ir dažnas lietuvis.

3. Perskaitykite ištrauką iš A. Mickevičiaus poemos „Ponas Tadas“.

Tėvyne Lietuva, mielesnė už sveikatą!
Kaip reik tave branginti, vien tik tas pamato,
Kas jau tavęs neteko. Nūn tave vaizduoju
Aš, ilgesy grožiu sujaudintas tavuoju.

Adomas Mickevičius, Ponas Tadas, arba Paskutinis antpuolis Lietuvoje: Bajorų nuotyčiai iš 1811 ir 1812 metų dvylikoje eiliuotų knygų

4. Remdamiesi poemos „Ponas Tadas“ ištrauka, atsakykite į klausimus.

1. Kas, pagal A. Mickevičių, yra tėvynė?
2. Kaip A. Mickevičius susieja tėvynės idėją ir kūrybingumą? Kaip vertinate tokią sąsają?
3. Ką šios idėjos reiškia šiandien? Ką jos reiškia jums?

1817 m. A. Mickevičius kartu su Vilniaus universiteto studentais Tomu Zanu, Juzefu Ježovskiu, Pranciškumi Jeronimu Malevskiu ir kitais įsteigė nelegalią anticarinę **Filomatų** (mokslo mylėtojų) draugiją. Jos narių šūkis – „Mokslas, dorybė, tėvynė“ – A. Mickevičiui buvo idealas ir gyvenime, ir poezijoje. Filomatai globojo ir kitas studentų organizacijas, iš kurių gausiausia buvo **Filaretų** (dorovingųjų) draugija. Filomatai ir filaretai siekė padėti studijų draugams geriau mokytis, puoselėti tautiškumą, šviesti lenkų tautą. Pagrindinis jų tikslas – tautos laisvė.

6.1 Lietuvos gyventojų padėtis carinėje Rusijoje

1823 m. caro valdžia susekė ir suėmė aktyviausius Vilniaus universiteto slaptųjų studentų organizacijų veikėjus. Buvo suimti 108 asmenys, t. y. apie aštuntoji dalis visų Vilniaus universiteto studentų. Filaretų procesas (taip jis buvo oficialiai vadinamas) sulaukė plataus atgarsio visuomenėje. Daugelis suimtųjų nelaisvėje išbuvo apie 7 mėnesius. 1824 m. paskelbus nuosprendį, didesnė dalis buvo išlaisvinti, o 20, iš kurių 10 filomatų, buvo nubausti ir ištremti iš Lietuvos. Tarp jų buvo ir Adomas Mickevičius, vienas iš radikaliausių filomatų draugijos narių. Tik represijomis caro valdžia pavyko prislopinti kylantį visuomenės nepasitenkinimą.

Filomatai Tomas Zanas, Ignotas Domeika, Adomas Mickevičius, Antanas Edvardas Odynecas, Jonas Čėčotas.

5. Remdamiesi pateikta medžiaga ir papildomais informacijos šaltiniais, atsakykite į klausimus.

1. Kaip pasireiškė Lietuvos gyventojų nepasitenkinimas caro valdžia?
2. Kurie visuomenės sluoksniai buvo aktyvesni?
3. Kokias vertybes XIX a. pr. akcentavo jaunimas?

6. Remdamiesi enciklopedijomis ir kitais informacijos šaltiniais, atraskite kuo daugiau A. Mickevičiaus, I. Domeikos ir kitų XIX a. inteligentų jamžinimo pavyzdžių. Parenkite pristatymą bendraklasiams.

A. Mickevičiaus muziejus – seniausias iki šiol veikiantis Vilniaus muziejus

